

Antropologi og poetik i Verdens Krønike 1814

af Knud Sølvbjerg

En redegørelse af William Michelsen

Det er et faktum, at den Grundtvig, der i årene 1832-72 ikke blot som forfatter, men især som præst og politiker øvede en meget stærk indflydelse på sin samtids kulturdebat, i perioden 1810-32 var en forfatter, der pådrog sig de skarpeste domme af samtidens kritikere, ja endog blev dømt til censur.

Dette forhold har gjort det meget vanskeligt at overskue Grundtvigs forfatterskab som et hele. Det har desuden ført til, at hans skrifter fra tiden 1810-32 er blevet utilstrækkelig kendt. Det er imidlertid umuligt at forstå den modne Grundtvigs tanker uden at kende det grundlag for sin tænkemåde, han udarbejdede i den foregående del af sit forfatterskab. Og det er derfor dette grundlag, de øvelser, jeg har ledet på Nordisk Institut ved Aarhus Universitet, især har rettet søgelyset imod.

Da det nu gennem de senest udgivne skrifter af Flemming Lundgreen-Nielsen og Helge Grell har vist sig, at dette tidlige stadium af Grundtvigs forfatterskab har fængslet andre forskere, vil jeg finde det naturligt, at et enkelt af de arbejder, som ikke er udgivet, også bliver kendt i den udstrækning, det bidrager til at øge vor viden om Grundtvigs tanker og debatten om dem. Hensigten med den følgende redegørelse er derfor at gengive indholdet af et kapitel fra et af disse specialearbejder, og knytte nogle korte bemærkninger dertil.

Afhandlingen er skrevet i 1976 af cand. mag. Knud Sølvbjerg og har titelen »N.F.S. Grundtvigs tanker om antropologi og digtekunst i tiden 1814 til 1828«. Den består af tre hovedkapitler, en indledning og en afslutning. De to første hovedkapitler behandler Grundtvigs antropologi og poetik, dels i den lidet kendte Verdenskrønike, Grundtvig udgav i 1814, dels i tidsskriftet Danne-Virke 1817-19. Det sidste kapitel, inden afslutningskapitlet, omhandler Grundtvigs prædiken »Det østerlandske Billed-Sprog« fra 2. del af »Christelige Prædikener eller Søndagsbog«,

1828. Knud Sølvbjerg tager sit udgangspunkt i et kapitel af *Aage Henriksen* i 1. del af samlingsværket »Ideologihistorie«, trykt 1975, hvor Grundtvigs tænkning afledes af »organismetanken«, der defineres således:

»... den synlige verden er en uhyre stor organisme, gennemtrængt af en altomfattende bevidsthed, der kan indtræde i det enkelte menneskes forestillinger, sådan at verden dér vågner op til bevidsthed om sig selv.« (Ideologihistorie I s. 24.)

Aage Henriksen finder denne tanke udtrykt i Steffens's »Indledning til filosofiske Forelæsninger«, hvor den menneskelige fornuft fremstilles som den evige fornufts billede, hvori den evige fornuft kan bryde ind og afsløre det organiserende princip. Dette organiserende princip falder sammen med fornuften:

»Fornuften er evig sit eget Object, formaaer derved at træde ud af den hele Natur, bestaae i sig selv og ved sig selv og blive Kilden til alt det Objective.« (Indledning til filosofiske Forelæsninger, udg. 1968 s. 145.)

Knud Sølvbjerg skriver: »Dette betyder, at organismetanken, som den fremstilles af Aage Henriksen udfra Steffens's forelæsninger, har et udgangspunkt og et menneskesyn, der er ganske forskelligt fra Grundtvigs.« Sølvbjerg fremhæver, at Grundtvig fra 1810 tog sit udgangspunkt i luthersk kristendom og indordnede filosofi og videnskab derunder.

»Det bibelkristne udgangspunkt betyder for Grundtvigs tænkning, at han har adgang til en guddommelig åbenbaring, som er bestemmende for udformningen af hans historiesyn, menneskesyn og poetik.«

Ifølge organismetanken skal der gælde samme udviklingslove for mennesket, i naturen og i historien. Opstillingen af et historisk vækstforløb har den konsekvens, at den »gør historien til et forudberegnet forløb, der rækker ud over nutiden« (Ideologihistorie I s. 46).

Knud Sølvbjerg hævder heroverfor:

»Ifølge Grundtvig er mennesket skabt af Gud og er ved skabelsen blevet udstyret med en ganske bestemt sjælelig udrustning, som er grundlaget for dets forordnede udvikling. Men mennesket er, siger Bibelen, faldet og har derved bragt uorden i

sin sjælelige indretning og forhindret Guds oprindelige plan med mennesket. Historien kommer for Grundtvig omkring 1812 til at betyde realisationen af Guds bestemmelse med mennesket. Mønsteret for nationernes og menneskeslægtens udvikling fandt Grundtvig i det gamle Israels historie, nedfældet i *Det gl. Testamente*. Ifølge Grundtvig er der analogi mellem menneskets sjælelige udvikling og faserne i nationernes og menneskeslægtens historie; Grundtvig regner med tre faser: indbildningskraftens, følelsens og fornuftens tidsrum. Disse tre faser svarer til en vægtforskydning i det tredelte menneskes sjæleliv.«

Der kan ifølge Knud Sølvbjerg »opstilles to træk, et antropologisk og et historiefilosofisk, hvorved Grundtvig adskiller sig fra sin samtids tænkning:

1. Ifølge Grundtvig er drivkraften i udviklingen ikke den menneskelige fornuft. Fornuften er for Grundtvig den sjælelige egenskab, som sidst udvikles; både fornuften og indbildningskraften ser Grundtvig som udviklet af, hvilende på følelsen, og grundfølelsen er ifølge Grundtvig kærlighed. Udviklingen skyldes ifølge Grundtvig en gudgiven »Kraft«, hvis omfang og styrke afhænger af menneskets forhold til Gud.
2. Den omtalte tredeling af historien er ikke for Grundtvig noget grundlag for forudsigelse af historiens gang. Det udviklingsmønster, som det gamle Israels historie afgiver, gælder menneskets udvikling uden syndefald. For Grundtvig er jødernes historie »... den store *Conjugation*, hvorefter vel ingen af de gamle Folk har villet rette sig, men som de dog ikke har kunnet hindre fra at speile sig *stykkeviis* i alle deres indviklede Retninger, Bøininger og Tilfælde; kort sagt, at man i Palæstina seer, paa overnaturlig Maade, Mennesket udvikles i *Ordet*, netop saaledes, som det, *uden Syndefald*, kunde og skulde, naturlig med Herrens Aand begavet, udviklet sig selv, ...« (Udsigt over Verdens-Krøniken 1817, US III s. 657 f.)

Men mennesket er ifølge Grundtvig faldet, og derved er dets egnethed til at modtage den gudgivne kraft til udviklingen (væksten) nedsat. Resultatet er ifølge Grundtvig, at vi kun kender mennesket, således som det i historien har manifesteret sig. Dette udtrykker Grundtvig også med det på titelbladet af Verdenskrøniken 1817 anførte, dobbeltsprogede ordsprog: »Hvad Sandhed er, maae Tiden vise.«

Knud Sølvbjerg finder heller ikke samme overensstemmelse mellem Grundtvigs syn på poesien og organismetænkningens syn, som Aage Henriksen finder i kapitlet om »Inspirationserfaringen« (Ideologihistorie I s. 30-43). Han skriver herom:

»Udover erfaringen om håndgribelige ting har mennesket, mener Grundtvig, mulighed for en højere erfaring om åndelige ting. Der er imidlertid ikke i Grundtvigs poetik den ringeste antydning af, at der i den menneskelige fornuft skulle kunne forekomme nedslag af intuitive begreber. I overensstemmelse med det poesisyn han mødte hos Herder, opfatter Grundtvig inspirationen i analogi med seervirksomheden i *Det gl. Testamente*: digterne har mulighed for ved »indre syn« at se de skabte ting som billede af noget hos Skaberen. Eftersom der ifølge Grundtvig er løgn i verden, må digtersynet kunne stå for historiens prøve, dvs. det må ved sine virkninger med tiden bevise sin sandhedsværdi. Når synet i historien har bevist sin sandhed, har det, udtrykt i et sprogligt symbol, ifølge Grundtvig erhvervet objektiv sandhedsværdi, og kan i tidens løb udvikle et tilsvarende åndeligt begreb.«

Knud Sølvbjerg slutter sin indledning med at konstatere, at »Grundtvig og hans samtid har indåndet den samme idéhistoriske luft, men at det var forskellige træk, Grundtvig og hans toneangivende samtid begejstredes af og lånte af i den organismetænkning, der i Tyskland udvikledes af Goethe, Herder og Schelling. For Grundtvigs vedkommende var lånene udelukkende sådanne, som stemte med det bibelske historiesyn.«

De følgende udsnit af Knud Sølvbjergs afhandling er hentet fra kapitlet »Antropologi og poetik i Verdens Krønike 1814«.

»Grundtvigs ubetinget vigtigste handling efter hjemgangen til luthersk kristendom var udgivelsen af VK 1812. Denne enestående bog indeholder Grundtvigs historiesyn, hvori hele det følgende forfatterskab rummes. VK 1812 blev det afgørende skridt mod opfyldelsen af det program, som Grundtvig profetisk havde fremsat i *Nytårssnat* 1810 for sit følgende virke. Afgørende, fordi hele Grundtvigs følgende virksomhed falder inden for historiesynets rammer, udfyldende dette, og fordi Grundtvig, da han kom i forsvarsposition med sin bog, blev tvunget til at foretage en afklaring omkring sin historiske metode og sine erkendelsesteoretiske principper; den afgørende udvikling i denne henseende finder sted i årene 1813-14.

Et indblik i Grundtvigs metode i disse år får vi af følgende citat fra et brev til Stenersen:

»At bringe al vor Kundskab i Forbindelse med Skriften, eller rettere ved Skriftens Hjælp at løse alle Livets og Videnskabens Gaader det er vist nok den christelige Fornufts højeste Maal, men dertil skal den stræbe ei ved at philosophere over Bibelen, men ved under Troens Lydighed at voxe i Kundskab og give Agt paa hvorledes Lysstraalerne da af sig selv falde ind og adsprede en Taage efter den anden, indtil Alt igien synlig og hørlig forkynder Guds Ære og vidner om Ordet.« (Breve 1 330; dat. 19-4-1815).

Heraf ses, at Grundtvig sætter *tro* som en betingelse for at mennesket kan få indsigt i »Livets og Videnskabens Gaader«, at Guds oplysning kommer »af sig selv«, dvs. uafhængig af menneskets vilje, og at den opnåede viden bekræfter udgangspunktet, Bibelen. Hovedudsagnet i citatet bliver således at skabningen, det skabte menneske, ikke i sig selv besidder evner og midler til at løse livets gåder, men at den ved Bibelens hjælp i tro på Gud må vokse i kundskab, en proces der fylder *hele* tiden: fortid, nutid og fremtid.

Modsat f.eks. Schelling har Grundtvig intet spekulativt system, men en helhedsbetragtning, det bibelske historiesyn, som står over alt andet. Bibelen er både Guds ord og en historisk kilde. Følgelig må Grundtvig under sit arbejde som historiker sammenholde sine historiske kilder med Bibelens historiesyn; Bibelen bliver således også korrektivet, når Grundtvig filosoferer, udvikler sin erkendelsesteori, sin antropologi og psykologi – og, som vi skal se, sin poetik.

Når Grundtvig anser Bibelen for at være en historisk kilde af guddommelig oprindelse, så får det en lang række konsekvenser for Grundtvigs menneskesyn. *Skabtheden* skal først fremhæves. Menneskelivet har fået sine elementære træk ved en skaber, Bibelens Jahve, der har indblæst sin ånd til liv i det af støv dannede menneskelegeme, hvorved de almenmenneskelige livsvilkår og den for mennesket karakteristiske situation fremkom. Men det således strukturerede menneske har mulighed for at forsøge at overskride sine bestemte grænser, hvorved der uvægerlig sker en destruktion af dets oprindelige indretning. Gud stiller nemlig krav til sin skabning: mennesket skal leve i overensstemmelse med sine vilkår (leve livet sandt), det skal tro på Bibelen som

Guds ord, og når dette er i orden, vil mennesket få den indsigt, som det kan have. Og den indsigt, som mennesket først og fremmest kan have, er viden om sit eget liv. Af dette er det klart, at mennesket må komme til klarhed over, hvad det vil sige at være menneske, så det kan undgå at komme i konflikt med sig selv. Denne oplysning giver Gud i sit ord.

Fremstilling af skabelsesberetningen i VK 1814

Grundtvigs behandling af skabelsesberetningen i VK 1814 er særlig interessant derved, at Bibelens beretning udfyldes af Grundtvigs egne spekulationer over Guds psykologi, menneskets erkendelses grænser og derved, at den rummer selve kernen i Grundtvigs antropologi.

Mennesket erkender i tid og rum; Gud begrænses ikke af tid og rum, som han selv har forordnet. Den gud, som et menneske kan forestille sig, er ikke den »Uforanderlige, Uafhængige, Usynlige«, men blot en menneskelig forestilling derom, som ikke må forveksles med Gud selv. Et menneskeligt udsagn om Gud gælder altså ikke den virkelige Gud, men gælder om den forestilling, det billede, som et menneske kan gøre sig om Gud og som må betragtes som underordnet. Om Bibelens betegnelse for Gud hedder det:

»... Skriften betegner Ham med de Ord, der som Udtryk for en menneskelig Forestilling umulig han passe aldeles, men dog billedlig udtrykke Forholdet nærmest, ved Navnene *Ordet* og *Guds Søn*, den usynlige Guds *Billede*.« (14 f)

Grundtvig hævder, at vi i Gud må adskille »Kiærlighed Sandhed og Kraft«, men at måden, de er forbundet med hinanden på, må være os en ubegribelighed. Videre hedder det om treenighedens problem og dets sammenhæng med Grundtvigs antropologi:

»Men i det vi saaledes adskille, maa vi og forstaa at Gud og Hans Søn ere Eet, thi Billedet er ikke til uden som Afbildning, og Gud er ikke til for os uden i Hans Billede og der maa da være et Tredie, hvori de ere Eet, det er den fælleds Kraft, det er i Aanden, i den Hellig Aand, som da og maa tænkes adskilt fra Begge og dog Eet med dem. – Naar da Gud siger: lader Os gjøre et Menneske i *Vort Billede*, efter Vor Lignelse, da skaber Sønnen, (det levende Ord) et Menneske, som er *Hans Billede*, og altsaa et Skygebillede af den treenige Gud, som det kan være i

Tiden og Rummet. Betragte vi nu Mennesket, da finde vi ham og som en saadan Trefoldighed, som Legem Sjæl og Aand, skikket til Følelse, Erkiendelse og Forestilling, saaledes at Følelsen er Grundvolden men ogsaa Kronen, det Første og det Sidste, og Forestillingen Betingelsen for al Bevidsthed og Yttring, men Eenheden skjult med Sønnen i Gud, og derfor umulig uden Samfund med Ham ved Troen.« (15 f)

Vi ser her det nyskabte menneske tredelt og sjælelig som et billede af treenigheden; således må det vist opfattes, når Grundtvig skriver: »Et Skyggebillede af den treenige Gud«. Vægten ligger på pluralisformen: »*Vort Billede*« og selve det billedlige forhold: »*efter Vor Lignelse*«. – Af de tre sjælelige komponenter giver Grundtvig *følelsen* primatet: »Følelsen er Grundvolden men ogsaa Kronen, det Første og det Sidste«. Der er grund til at antage, at Grundtvig har tænkt sig, at følelsen, hvis særlige yttring er kærlighed, er Faderens billede, idet Gud er kærlighed (1. Joh. 4,8 og 16). I de netop citerede ord ligger det frelseshistoriske perspektiv implicit og forbundet med antropologien: Guds frelsende nåde ved Kristus tager sigte på gennem tiden at forny kærligheden, som til sidst er »Kronen«. Kærligheden er det evige livs grundkraft, hvori mennesket ved tidens afslutning optages. (jf. 1. Kor. 13,8): de øvrige »nådegaver«, som Paulus siger, troen og håbet, skal kun tjene menneskets udvikling i tiden og ophøre, når målet er nået.

At *imago dei*. Guds billede, virkelig stadig, skønt afsvækket, findes i mennesket efter faldet og at Grundtvig virkelig forbinder sin psykologiske tre-hedsmodel (følelse, erkendelse og forestilling) med de modsvarende »personer« (Faderen, Sønnen og Helligånden), vises af følgende citat fra et brev til Stenersen, som er dateret 16-9-1814:

»Derimod [modsat Schellings filosofi] lærer Bibelen saare fornuftelig, at Gud, Faderen, er Kiærlighed, det ligefrem Reelle, og at Sønnen er Sandheden, det Ideelle, der har sin Realitet i Kiærligheden, og Jesus siger selv at han er af Faderen og at Faderen har *givet* ham at have *Livet i sig selv* (Joh. 5) og vi indsee let hvi den Hellig Aand er Faderens og Sønnens, Kiærligheds og Sandheds Aand, thi han er Guds Kraft, Baandet imellem og Virksomheden i dem Begge. I en Lignelse see vi det hos os selv hvor Følelsen er Livets Kilde, Fornuften dens ideelle Billede og Indbildningskraften Baandet imellem dem, den Livets Fremstiller, uden hvilket Livet var ubevidst og Tanken umulig.« (Breve I 258 f)

Når Grundtvig skriver »men Eenheden skjult med Sønnen i Gud« (16), så må han dermed mene, at »Eenheden« er en psykologisk hemmelighed, vekselvirkningen mellem de tre sjælelige komponenter. Dvs., at når mennesket træder ud af trossamfundet med Gud, så fungerer menneskets sjæleliv ikke efter hensigten. Menneskets viden og erkendelse er begrænset, vi kan hverken erkende »Eenheden« i menneskets sjæleliv eller treenigheden i Gud:

»... Forholdet og Maaden maa være os en Ubegribelighed, saalænge vi ei selv ere Gud, ...«(15)

For at kunne forstå hvordan de første to mennesker kunne træde ud af samfund med Skaberen, er det nødvendigt at kende Grundtvigs syn på *viljen*, som i VK 1814 ikke får en psykologisk placering i sammenhæng med syndefaldet, men som en del af skabtheden:

»I dette Samfund maa Mennesket være skabt, og denne Nødvendighed indsees vel lettest ved at betænke, at ligesom Skaberen maatte ville, at al Hans Skabning skulde lyde Ham, saaledes maatte Han ogsaa ville, at hver Skabning med Villie skulde lyde Ham med Villie thi ellers var der jo Noget som ikke lød Ham, og Mennesket kunde ikke *ville* lyde Ham uden at være vis paa Hans Liv og Herskab.«(16).

Mennesket er skabt med en fri vilje, det har ikke selv skaffet sig den. Lydighed forstås ud fra det citerede således, at mennesket er lydigt mod Gud, når det med vilje gør Guds vilje. Det henstår nu som en gåde, hvordan mennesket, der er skabt i og til et trossamfund med Gud, kunne falde for djævelens fristelser, men Grundtvig siger, det skyldes fornuftens manglende evne til at indse grunden til Guds forbud. Den menneskelige fornuft anerkendte ikke en mere omfattende fornuft, der indesluttede den, og misbrugte dermed sin fornuft ved at tvivle og hovmode sig (18).

Mennesket kunne være vis på Guds liv og herredømme, idet Gud giver mennesket vidnesbyrd derom i hjertet. Det drejer sig her om *samvittigheden*, der i VK 1814 får en vigtig placering. Samvittigheden er det faldne menneskes vidnesbyrd om at være eller ikke være i overensstemmelse med Guds vilje, når det handler, skriver historie, filosoferer og digter. Denne vigtige placering skulle samvittigheden beholde i Grundtvigs forfatterskab;

men først i Danne-Virke-perioden skulle samvittigheden og viljen få den endelige placering i Grundtvigs antropologi, nemlig som åndelige virkninger. – Gud giver mennesket vidnesbyrd om kristendommens sandhed i samvittigheden: »Christendommen er en fuldkommen Sandhed, som skal troes, fordi Gud giver den usvigeligt Vidnesbyrd i Menneskets Hjerter, ...« (VK 1814 s. VI). Samvittigheden giver indvortes, historien udvortes vidnesbyrd.

Faldets konsekvenser er i princippet allerede nævnt, en destruktion af menneskets oprindelige »indretning«:

»... Menneskens Syn maatte forvirres, saa at falske Billeder blandede sig imellem de sande, saa Følelsen blev uren og Fornuften rede til at dømme hvad den ei forstod, at Verdens Aand blev mægtig over ham i Øiens Lyst, Kiøds Lyst og Hoffærdighed, Øiet omleiret af Taager, Hjertet af Snarer, Troen af Tvivl.« (18f)

Konsekvenserne af det første trin af menneskets frafald fra Gud – de øvrige sker i forbindelse med syndfloden og babelstårnet – vedrører alle tre sjælelige funktioner. – *Synet* (dvs. indbildningskraften) modtog nu også »falske Billeder«, dermed blev følelsen uren, den var nu ikke udelukkende sandhedskærlig. *Fornuften* var nu rede til at dømme, hvad den ikke forstod. Det giver mening, når den svækkede *tro* nævnes til sidst efter fornuften; når fornuften ville dømme, hvad den ikke forstod, måtte troen på de ting, der lå uden for erkendelsens mulighed, svækkes – hvis ikke deres eksistens ligefrem benægtes.

Syndefaldet har altså vidtrækkende konsekvenser for menneskets sjæleliv og dermed for hele menneskets oprindelige udviklingsplan. Men ikke nok med det; fra uddrivelsen af Edens Have til efter sprogforvirringen omkring Babels tårn sker en fremadskridende degeneration af mennesket, åndeligt som fysisk, idet det nu er ude af samfund med Gud, ikke følger samvittighedens stemme, men fremturer i egenrådighed og selvkløbskab. Samvittigheden, der jo oprindeligt var bevidstheden af et afhængigt menneskes samfund med Gud, blev efter faldet en »tugtemester«. Den del af menneskets hjerte, der elsker den faldne, syndige verden, må ustandselig ligge i strid med den usmittede samvittighed, så at mennesket må hade alt, hvad der dømmer den urene følelse.

Skabelsen, syndefaldet, syndfloden og den babelske sprogfor-

virring betegner da de stadier af menneskets »udvikling«, som konstituerer Det gamle Testaments menneske, dvs. menneskets skabelse og trinvis frafald fra Gud. Først med Jesu korsdød blev menneskets relation til Gud afgørende ændret i positiv retning.

Den historiske kristendom

Da nu antropologien i den form, den har omkring 1814, er beskrevet, skal, inden poetikken behandles, kort omtales den »historiepsykologiske arbejdshypotese« (Høirup 96), som Grundtvig afleder af den psykologiske model. – Det drejer sig om en analogi på psykologisk grundlag mellem det enkelte menneske, dets folk og hele menneskeslægten. Den udvikling, der foregår i det enkelte menneske gennem de tre stadier, hvor indbildningskraft, følelse og forstand skiftevis dominerer sjælelivet, finder også sted i de enkelte folkeslag og i menneskeslægten som helhed. F.eks. bliver oldtiden indbildningskraftens, middelalderen følelsens og nutiden fornuftens alder. For det enkelte menneske, nationen og menneskeheden gælder det følgende, at fornuften: evnen til at dømme, skelne evnen, udvikles til sidst. Dette får den erkendelsesteoretiske konsekvens for det enkelte individ, at fornuften må være troende i den forstand, at den må tro på billedet af (dvs. forestillingen om) den sandhed, den skal komme til at erkende. Det som skal erkendes, er forud tilstede som en forestilling. For nationen betyder det, at den i sin sidste tidsalder kan forklare sin poesi og sine bedrifter fra de to foregående. Sagt på en anden måde vil det sige, at det, der engang var til som en åndelig *forestilling*, kommer igen, men på et andet plan, på *fornuftens* plan. Dette er, hvad der ligger bag, når Grundtvig kan hævde, at:

»Det synes mig, som om vi kan have en klarere Forestilling om Troens Hemmeligheder end Fædrene kunde, ja det er upaatvivleligt, thi i Troen gaae vi frem til Erkiendelse, jo mere Fornuften udvikles og øves i Troens Tjeneste, desmere Forstand faaer den paa de aandelige Ting. (s. XXVII).

Og for menneskeheden betyder det, at hver nation efterhånden skal bidrage med resultaterne af sit fortrin og sin særlige opgave til det fælles mål. F.eks. adsplittedes det oprindelige sprog,

Grund-sproget, i mange sprog ved Babels tårn; men det skal samles igen så

»... det er hvert Folks Skyldighed at arbeide til det Maal, og udvikle sit Tungemaal for sig selv, ...«(46)

Menneskets åndelige pund rummes, som det siden skal vises, i sproget.

Det skyldes antropologien og dens anvendelse i historiesynet, at Grundtvig kan postulere en åndelig kontinuitet i det humane og mene at kunne bevise det med sin historieskrivning. Historien bliver på denne måde en erkendelsesproces, hvori Guds hensigt med og førelse af mennesket trinvis åbenbares i menneskets fysiske og åndelige liv.

Begrebet »Åbenbaring« i VK 1814

Gud åbenbarede sig først ved skabelsen af verden og mennesket. Gud åbenbarer sig videre ved at gribe ind i historiens gang, idet han fører sit folk; denne indgriben kan mennesket komme til at indse, og denne indsigt stadfæster troen (det var jo netop Grundtvigs hensigt med de tre verdenskrøniker), og historien bliver altså en erkendelsesproces. Dette hænger, som vist, nøje sammen med antropologien. Gud åbenbarer menneskets udspring, vilkår og mål i Bibelen; denne er Guds ord, det hvorpå alt, hvad der gør krav på at være Guds åbenbaring, skal prøves. Heri åbenbarer Gud endelig menneskets frelse ved Kristus og den kristne kirkes sidste tid (Johs. Åbenb.). I Bibelen åbenbares også med hele Israels historie et billede eller mønster på historiens gang. Gud åbenbarer sig i menneskets hjerte, i samvittigheden og ved Helligånden i digternes indbildningskraft; disse billeder i tale og skrift kan tjene til vejledning for mennesket; med Bibelen skal ånderne prøves.

Poetik og sprog, ifølge VK 1814

Pantet på sandheden af profeternes guddommelige inspiration er Jesu Kristi komme til jorden, hans død og opstandelse. Kristus er nemlig opfyldelsen af det, hvortil Israels historie pegede hen, og opfyldelsen af Guds løfter ved sine profeter. Det er ud fra Det gamle Testaments triumferende profetbegreb, dvs. i analogi

dermed, at Grundtvig skaber sin poetik. Det, som Gud indgav profeterne som dunkle billeder, bliver med tiden anskuelig klart, som i Grundtvigs gengivelse af Luthers julesalme:

Hvor David gik i Ungdoms Aar,
som salvet Drot og vogted Faar,
Der aabenbarer Hyrder nu
Hvad Herren David skiød i Hu!

Hvad dunkelt fra hans Harpe klang
Sig klarer nu i Engle-Sang.
Hvad David kun i Aanden saac,
Skal nu for Verdens Øine staae.
(Nyeste Skilderie december 1817)

Vi må af dette slutte, at for Grundtvig er profetien i Det gamle Testamente både digtning og sandhed, der skyldes Guds åbenbaring ved sin ånd gennem profeten i ord. Når Grundtvig i VK 1814 skal forklare, hvad han forstår ved selve den profetiske virksomhed, sker det således:

»Vi skal betænke, at vi endnu have aandelige Lydredskaber vandrende og tonende iblandt os, nemlig *Skjaldene*, og som sagt er, i deres Be-aandelse (Begeistring) have vi det ligeste Billede af Propheternes Ind-aandelse og Undrykkelse.« (209)

Det er altså den samme ånd, der virker i vore dages digtere og i Israels profeter. De er som lydredskaber, dvs. »Stemte Strenges Rørelse til Klang ved Vindens Pust«, hvilket uden billedtale vil sige, at de ser, hvad der bliver stillet dem for øje, og synger, hvad de ser. Således giver de ikke noget af deres eget:

»... det er jo vist, og det veed hver Skjald, at skulde han paa Eftertankens Vei udgrunde Billederne, da forsvandt de eller bleve ikkun matte Skygger, skulde han ved Eftertanke udfinde de passelige Ord, da maatte han tie eller holde op at tale begeistret, ja han veed, hvorledes Ordene ligesom give sig selv, og at deres, saavel som Billedernes Passelighed, mangengang først bagefter vorder ham klar, ja tit først opdages af andre.« (209)

Det klareste udsagn om dettes sandhed fandt Grundtvig i 4. Mosebogs beretning om Bileam. Vi skal senere komme tilbage

til Grundtvigs behandling af dette sted. – Under »Beaandelsen« kan seeren/digteren ikke gøre sig sproglige overvejelser, men må gribe det ord, der kommer først. Når Grundtvig ikke kan sætte lighedstegn mellem Israels profeter og nutidens digtere, men må hævde en billedlighed, skyldes dette ifølge VK 1814

1. profeternes stærkere indbildningskraft og
2. det hebraiske sprogs særlige egenskaber.

Grundtvig berører her forskellen mellem de vilkår, hvorunder Bibelen, som Sandhedens ord, der ikke kan fejle (Joh. 10,35), er indgået i verden, og andre digteres produkter, hvis sandhedsværdi må prøves, om de er sande billeder eller skygger. Men hvorpå kender man sande billeder fra falske? I fortalen, hvor Grundtvig skal retfærdiggøre sit syn på Israel som verdenshistoriens ypperste folk, sammenlignes dets poesi med grækernes:

»... thi naar Man roser Konsten og Formen i Grækernes Poesie *mod* den Ebraiske, da roser Man enten en Stræben efter Runding og Fiinhed paa Sandhedens Bekostning, eller Poesiens Misbrug til at ophøie verdslige Ting og fremstille dem uden Sammenhæng med de guddommelige, hvorved rigtig nok en verdslig Harmonie kan vindes; ...« (s. XXIII)

Der er altså også i poesiens rige, som overalt, hvor talen er om åndelige sager, fare for misbrug. Og misbrug betyder her, at tingene fremstilles uden forbindelse med Skaberen, at tingene peger på sig selv og ikke på Gud. I Grundtvigs bibelske skabelsesforståelse er mennesket den centrale skabning, mens den øvrige skabning er til som tegn for mennesket, har sin betydning som medium i relationen Gud-menneske. Det, som Grundtvig indskærper, er, at tingene ikke må bringes til at pege på sig selv, men skal pege på, stå for det guddommelige. – Når dette sammenholdes med det foregående om seerens/digterens virksomhed, er det indlysende, at Grundtvig må udelukke af sin poetik enhver normativ æstetik, »Runding og Finhed«, enhver poetisk konvention, der som en ren menneskelig tilsætning lever på sandhedens bekostning.

Det strider mod selve åbenbaringsformen, der nøje er knyttet til antropologien, at hvad der i begyndelsen nødvendig er et dunkelt billede samtidig kan være klarhed og tydning. Når Grundtvig hævder at

»... ligesom Man i et Folks Poesie seer dets høieste Flugt og saaledes den Aandelighed, hvortil det i sig selv kan udvikles, saaledes maa vi i det mest poetiske Folks Poesie, see *Menneskeslægtens* høieste Flugt, er da Jøderne det mest poetiske Folk, maatte Menneskeslægtens Maal, saavidt det for den var beskueligt, staa afbildet i Jødernes Poesie, og Slægtens Gang i deres Historie ...« (s. XXIV)

så fremgår det klart, hvad det er for en vigtig stilling, Grundtvig tildeler poesien. Når nemlig menneskets mål findes afbildet i Israels poesi, og når udviklingsgangen for hele tiden er afbildet i dets historie, så må vi tilegne os Israels poesi og historie, for at hele tiden kan nå sit mål. Digternes funktion bliver følgelig at være folkenes vejledere, og digtningens sandhed triumferer, hver gang de dunkle billeder bliver anskueligt klare og mødes med historien, ligesom dengang Davids sang klaredes med Kristus. Poesiens sandhed vil vise sig i historien.«

Det følgende afsnit i Knud Sølvbjergs afhandling går ind på Grundtvigs betragtninger i VK 1814 om forholdet mellem det hebraiske sprog i Bibelen og det grundsprøg, han forudsatte eksistensen af forud for den babelske sprogforvirring i følge 1. Mosebog. Derpå følger den bebudede behandling af fortællingen om *Bileam* fra 4. Mosebog 22. kapitel. Det hedder her bl.a.:

»Grundtvig hæfter sig ved, at Bileam, skønt af Abrahams slægt, ikke hørte til Guds eget folk (s. 164). Dette har betydning for Grundtvigs vurdering af de hedenske myter: »det er os et Pandt paa at Herren ei heller mellem Hedninger lod Sig Selv uden Vidnesbyrd.« I hedningers myter kan der være sande åndelige billeder.«

Og efter at have citeret og kommenteret de betragtninger over »en Skjalds underlige Vilkaar«, som vi allerede har anført, fortæller han:

»Digternes billeder har som deres årsag en åndelig, oversanselig virkning, ligesom det begyndte liv i verden har sin årsag i et ubegyndt liv:

»... det er umuligt at see *Billedet af Intet*, og ligesaa umuligt at et Billede kan komme og vige uden vort Forlov, forlyste og forfærde uden at vi det kan forhindre, dersom der ei var noget levende Usynligt, der kan besøge os efter sin Villie, ligesom det da var umuligt i alle Maader at

der kunde være et *begyndt* Liv, dersom der ei var et *ubegyndt*, dersom der ei var en Gud.«

(VK 1814 166.)

Hvor historien viser, at digtningen har blomstret, dér, mener Grundtvig, har også en oversanselig ånd virket. Grundtvigs bevisførelse her dementerer de domme, som han i VK 1812 havde fældet over Leibniz og Wolff. Omvurderingen af de to filosofers indsats begyndte i foråret 1813, da Grundtvig tilsluttede sig *modsigelsens grundsætning* som erkendelsesteoretisk princip og dermed overtog det meste af *den filosofiske dogmatismes logik* og ontologi: »Med Dogmatismens Logik overtager han det fundamentale i dens Erkendelsesteori: Antagelsen af, at baade den ydre og indre Verden *virkelig* er, som vi erkender den.« (Høirup 57). Det logiske princip, som Grundtvig her anvender, er *principium rationis sufficientis* (hos Grundtvig: Aarsagernes Grundsætning), der, afledt af modsigelsens grundsætning, anvendes af Grundtvig til at blotlægge de metafysiske årsager til historiske kendsgerninger (Høirup 31, 55). I citatet henviser Grundtvig endelig til det kosmologiske gudsbevis; grunden til sammenstillingen af de åndelige billeder og mennesket (det begyndte liv) er, at mennesket selv er en åndelig virkning på materien. Altså: nogle historiske virkninger (eksempelvis digtningen) har en oversanselig årsag; og digtningen, som er en historisk kendsgerning, beviser altså eksistensen af en mægtig og usynlig ånd, »... som skaber de Øieblikke Skjalden maa vente paa, de Billeder han skuer, og det Øie der seer dem.« (165 f)

Grundtvig fremholder herefter, hvad indbildningskraften oprindelig var: »Guds og Sandheds Tjener, thi det var Ihukommelsen om Livet i Gud.« I alle mennesker skulle den være sjælens lys og de, der havde den i det fuldeste mål, skulle være slægtens vejledere:

»Endog efter Faldet skulde Skjaldene være Veiledere, som Øiet altid skal være, men det er og aabenbart, at aldenstund der boer en ond Løgnens Aand i det Usynlige, da maatte Skjalden fremfor alle blive de forvendte Billeder vaer som han fremkoglede i Luften, og Man kan tænke at det var mangengang tungt at vogte sig for dem, saa glimrende som de maa være. Derfor ere de Skjalde saa faa, som have digtet idel Sandhed, og er det kanske end umuligt da Skriften ligger rede til at

prøve Aanderne, da var det, uden den aldeles saa, naar ei Skjalden undrykdes paa forunderlige Maader og blev hvad vi kalde Seer eller Prophet.«

(VK 1814 167.)

Synerne modtages mest i en blanding af sande og falske billeder, og de tilsvarende ånder skal først prøves ved hjælp af Bibelen. Det er altså den kendsgerning, at vi har Bibelen, der gør, at Grundtvig ikke vil udtale sig om muligheden af, at en digter *kunne* tale lutter sandhed: en sådan måtte have de vilkår, som for Grundtvig betegner en gammeltestamentlig profet.

At Gud kunne bruge den ellers ugudelige Bileam som sit redskab, opfatter Grundtvig på linie med, at ting, som er skabt i den ukristeligste hensigt, alligevel af Gud bruges til at fremme hans vilje; f. eks. anser Grundtvig naturfilosofien for løgnagtig (bl.a.), men også som et gæringsmiddel på Sandhedens side.

Resultatet af redegørelsen for poesisynet i VK 1814 bliver altså, at Grundtvig opfatter digterens inspiration i analogi med de gammeltestamentlige profeters seer-virksomhed. Hos det mest poetiske folk skal vi lære, hvad det vil sige at være digter. Poesi er altså ifølge Grundtvig åndelige ord, der udtrykker et guddommeligt sandt åndeligt forhold. Digterne kan kun forsøge at udsige, hvad de har set, hvad ånden har stillet dem for øje. M.h.t. synets sandhedskvalitet henviser Grundtvig til Bibelen som åndernes prøvesten, og til tiden som det, hvori billederne skal klare sig eller henvejres »som Røg i Blæst« (203).«

For den, der kender den senere Grundtvigforsknings behandling af Grundtvigs tre Verdenskrøniker, kan det forekomme mærkeligt, at de her fremdragne steder i VK 1814 er blevet så lidt kommenteret og anvendt til at karakterisere Grundtvigs poetik. En væsentlig årsag kan være, at de kun lader sig forstå i forbindelse med Grundtvigs erkendelsesteori og antropologi, der først fornylig har fået en nærmere behandling. Det er efter min mening ikke nok at karakterisere Grundtvigs poetik som en kristelig forvendt romantisk inspirationslære. Spørgsmålet er, *hvorledes* Grundtvig har formået at forene de erfaringer, han havde gjort som digter før 1810, med den kristne tro, som han i 1810 erfarede var den eneste sande og bæredygtige. – Det forekommer mig, at Helge Grells fremstilling af forholdet mellem »Ska-

berordet og billedordet« har gjort det muligt med en helt anden klarhed end før at forstå det særegne i Grundtvigs tanker om Bibelens antropologi. Det er ikke uden interesse, man af Lundgreen-Nielsens afhandling »Det handlende ord« (s. 617) ser, »at Grundtvig senere huskede, at han nær havde slidt sig rent ihjel på« VK 1814. Oplysende er vel især Henrik Fibæk Jensens artikel om Grundtvigs erkendelsesteori i Grundtvig-Studier 1979. Men intet af disse arbejder forelå, da Knud Sølvbjerg udarbejdede sin specialeafhandling. Han måtte selv gennemarbejde Grundtvigs erkendelsesteori og antropologi for at kunne forstå hans poetik.

Forkortelser:

VK 1814 = Kort Begreb af Verdens Krønike, betragtet i Sammenhæng. 1814.

Breve = Breve fra og til N.F.S. Grundtvig I. 1924.

Høirup = Henning Høirup: Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse, Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig, Kbh. 1949.